

פרשיות שאינן במקומן בנאום המצוות

המבנה הכללי של נאום המצוות של משה (דברים ה'-כ"ו) וסדרן של המצוות המופיעות בו ברור למדי. ובכל זאת, ניכרת לעין התופעה של מצוות שאינן מופיעות במקום שלכאורה ראוי היה שבו הן יופיעו.¹ במאמר זה ברצוני להציע דרכים ליישב ולבאר חריגות אלו.²

לצורך כך עלינו לעמוד תחילה על העיקרון של סידור המצוות בנאום זה, ולאור זאת להבחין במצווה שאינה מופיעה במקומה, וכן לאתר את המקום שראויה הייתה להופיע בו. בנוגע לעיקרון זה נלך בדרכו של הרב מ' ברויאר,³ שביאר שסדרן של המצוות בנאום המצוות מושפע באופן כללי מסדרם של עשרת הדיברות.⁴ המצוות העוסקות באיסורי עבודה זרה ודרכי עבודת ה' ('ב-י"ג) וכן המצוות הקשורות בקדושת ובחירת ישראל ('ד, א-כא) מהוות פירוט והרחבה של הדיברות הראשונים.⁵ המצוות הקשורות בשנה השביעית (ט"ו) או במועדות (ט"ז) מהוות הרחבה של מצוות השבת. המצוות הנוגעות ליחס לראשי העם ומנהיגיו - השופט, המלך, הכהן (הלוי) והנביא ('ז-י"ח) - הן הרחבה של מצוות כיבוד אב ואם - ראשי הבית. מצוות ערי מקלט (ט"ט) ומצוות המלחמה (כ') הן פירוט והרחבה של איסור רציחה. מצוות המשפחה ושאר ענייני אישות ועריות (כ"ב - כ"ד, ו) הן פירוט של "לא תנאף". דין גונב נפש ודיני ממונות (כ"ד, ז והלאה) - הרחבה של איסור גנבה. דין השופטים (כ"ה), וייתכן שכבר מכ"ד, טז) הוא הרחבה של דין עדות שקר.

1. תופעה זו מצויה גם בשאר חלקי התורה, אך במאמרי אתמקד בהופעתה בנאום המצוות בספר דברים. הפניה סתמית במאמר זה מכוונת לספר דברים.
2. לא אתיחס במאמרי לכל החריגות אלא לעיקריות ולבולטות שבהן.
3. מ' ברויאר, 'לימוד פשוטו של מקרא - סכנות וסיכויים', **המעין** יח, ג, תשל"ח, עמ' 10 (המאמר התפרסם גם בתוך: א"א סימון [עורך], **המקרא ואנחנו**, רמת גן תשל"ט; ראה שם, עמ' 163).
4. בדומה לכך כתב שם הרב ברויאר גם ביחס לסדרן של מצוות "ספר הברית" (שמות כ'-כ"ג).
5. פרקים ו'-א"א אף הם מרחיבים את האמור בשני הדיברות הראשונים, אך לעומת פרקים י"ב-י"ד, העוסקים בפן **המעשי** של דיברות אלה, פרקים ו'-א"א עוסקים בפן של יסודות התורה והאמונה המופיעים בהם. ראה מאמרי, 'יסודות התורה והאמונה בנאום המצוות', **מגדים** לו, תשס"ג, עמ' 41-51.
6. קדמה להן מצוות המעשר ('ד, כב-כט), כדי להציג בשלמות את המצוות הקשורות במחזור החקלאי של השנה - "שנה שנה" (כב), "מקצה שלש שנים" (כח), "מקץ שבע שנים" (ט"ו, א).

מבנה נאום המצוות במקביל לעשרת הדיברות

עשרת הדיברות	נאום המצוות
שלושה דיברות ראשונים	א. יסודי התורה (ו'-י"א). ב. ייחוד מקום עבודת ה' ודרך עבודתו (י"ב); עונשי עובדי עבודה זרה והמסיתים לה (י"ג); חוקי קדושה לעם הנבחר (י"ד).
שבת	שביעית, שילוח עבדים בשנה השביעית, מועדים (ט"ו - ט"ז, יז).
כיבוד אב ואם	מנהיגי ישראל - שופט, מלך, כוהן ונביא (ט"ז, יח - י"ח).
לא תרצח	רוצח בשוגג ובמזיד, פרשיות המלחמה (י"ט - כ"א, יד).
לא תנאף	דיני משפחה (כ"א, י - כ"ד, ו).
לא תגנוב	דיני ממונות (כ"ד, י-כב).
לא תענה	המשפט (כ"ה).

לאור קביעה זו נבחן מצוות שאין מקומן תואם את הסדר הזה⁷ ושאלנו יכולים להצביע על המקום המתאים להן, וננסה לבאר את טעמה של העתקתן ממקומן המתאים למקומן הנוכחי.⁸ נעמוד על כך ששינוי זה נובע בדרך כלל ממגמה חינוכית מוסרית של התורה.⁹

7. ההבחנה במיקום שאינו מתאים אינה דורשת דווקא הכרה של עקרון הסדר הנ"ל, וקל להבחין בכך גם לאור אי התאמה תוכנית לפרשיות שבצדן כתובות אותן מצוות.
8. לא ניכנס במסגרת זו לשאלה, אם כבר בזמן אמירת הדברים על ידי משה בנאומו, נאמרו מצוות אלו במקומן הנוכחי, או שמשה אמרן בנאומו כסדרן, ורק בזמן העלאתן על הספר נקבעו במקומן הנוכחי.
9. א' רופא (מבוא לספר דברים, ירושלים תשמ"ח, עמ' 159 ואילך), עוסק בהרחבה בשאלת עקרון סידורן של המצוות בנאום המצוות. במסגרת זו הוא מטפל בכל הפרשיות הנידונות במאמר זה ובקושי שמעורר המיקום שלהן בנאום. לפי הדרך שהוא מציע כדי להתמודד עם קושי זה, הסיבה העיקרית להופעת המצוות במקום שמצד הנושא אינו מתאים להופעתן, היא הגורם האסוציאטיבי (שהצביע עליו מ"ד קאסוטו). לדעתו, ברוב המקרים נובע הדבר מאסוציאציה לשונית ולעיתים מאסוציאציה עניינית. לעומת גישה זו, הגישה המועלית במאמר זה היא שבדרך כלל התכלית העיקרית של שינוי המקום היא העברת מסר חינוכי, המלווה גם בקשר ודמיון לשוני. כדי להוכיח זאת נציג את ההקבלות הלשוניות שבין הפרשה שנדון בה לבין הפרשיות שראוי היה מבחינת העניין שהיא תופיע בצדן. עובדה זו תחייב הסבר נוסף על ההסבר הלשוני שמציע רופא, כדי לבאר את הופעתה של הפרשה במקומה הנוכחי.

א. פרשת עגלה ערופה

נפתח בדוגמה פשוטה: המצוות המהוות פירוט של הדיבר "לא תרצח" כוללות כאמור דיני רוצח ודיני מלחמה. יש בהן מצד אחד פירוט של איסור רציחה, ומצד שני נידון בהן המצב, שבו מותרת ואף מחויבת פעולת ההריגה. במצוות המלחמה ארבע פרשיות, שהאחרונה שבהן - דין אשת יפת תואר, כבר משתייכת גם לדיני המשפחה. הפרשיות מסודרות לפי סדר השלבים של עריכת המלחמה. הראשונה קודם היציאה - פרשת משוח מלחמה. השנייה בעת שהצבא קרב אל העיר - קריאה לשלום. השלישית בשעה שהלוחמים כבר צרים על העיר - איסור בל תשחית. והרביעית לאחר הניצחון, כשהשביה בידם - פרשת אשת יפת תואר. בין הפרשה השלישית לפרשה הרביעית נכנסה פרשת עגלה ערופה, שאינה עוסקת כלל במלחמה, והיא קוטעת את רצף הפרשיות. ניתן לומר בבטחה שמקומה הראוי הוא לאחר פרשת רוצח, הדנה בטיפול ברוצח ידוע, והיא באה להשלים את התמונה על ידי הדרכה כיצד לטפל במקרה שאין הרוצח ידוע. הדבר ניכר בבירור גם בהשוואת לשונות שתי הפרשיות זו לזו. בפרשת רוצח:

וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֲרָצְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עֲלֶיךָ דָּמִים. וְכִי יְהִי אִישׁ שֹׂנְאִי לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכְהוּ נֶפֶשׁ וְנָס אֶל אַחַת הָעִירִים הָאֵל. וְשָׁלְחוּ זֶקֶנִי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשֵּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גָּאֵל הַדָּם וְנָתַן. לֹא תַחֲוֹס עֵינֶךָ עָלָיו וּבְעֶרְתָּ דָם תִּנְקִי מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לְךָ

בפרשת עגלה ערופה:

כִּי יִמְצָא חָלָל בְּאֶדְמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נָפֵל בְּשָׂדֶה לֹא נֹדַע מִי הִכְהוּ... וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֵבָה אֶל הַחָלָל וְלָקְחוּ זֶקֶנִי הָעִיר הַהוּא עֲגֹלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא עֵבֶד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא מְשֻׁכָּה בְּעַל... וְעָנּוּ וְאָמְרוּ יָדִינוּ לֹא שִׁפְכָה [שִׁפְכוּ קָרִי] אֶת הַדָּם הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רְאוּ. כִּפֹּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ ה' וְאֵל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכְפַּר לָהֶם הַדָּם. וְאַתָּה תִּבְעַר הַדָּם תִּנְקִי מִקֶּרְבְּךָ כִּי תַעֲשֶׂה הַיִּשָּׁר בְּעֵינֵי ה' (כ"א, א-ט).

ונראה שיש לבאר, שטעם העתקת פרשה זו ממקומה הוא המגמה להתמודד עם השפעות המלחמה על הנוטלים בה חלק, שבכללן זילות חיי אדם. במצוות עגלה ערופה באה התורה להדגיש את החשיבות של חיי אדם יחיד, שכדי להתמודד עם

מאחר שבשימוש בטעמים חינוכיים-מוסריים לביאור העתקת הפרשה ממקומה הראוי ישנו חשש של הזדקקות לטעמים הזרים למקרא, ואורבת בגישה זו הסכנה של גלישה לדרשנות, נשתדל להביא לטעמים אלה סיוע ממקורות אחרים במקרא, שמהם עולה בבירור מגמה חינוכית זו.

מציאת גופתו דורשת התורה עסק פומבי גדול.¹⁰ ואם כן דומה מגמת התורה בקביעת פרשה זו במקומה הנוכחי, לאזהרותיה המיוחדות המופנות לאנשי הצבא שלא להשחית עץ מאכל (כ', יט-כ), ולהישמר מכל דבר רע (כ"ג, י-טו), מחמת החשש שאווירת המחנה הצבאי תוביל להתנהגויות שאינן ראויות, כדברי רמב"ן שם (כ"ג, י).

ב. פרשת עונש עובדי עבודה זרה

הפרשה העוסקת בדיני השופטים פותחת בדין השופטים שבערים ובהוראות הניתנות להם בנוגע לדרכי המשפט (ט"ז, יח-כ). בהמשך מתייחסת התורה למקרה שבו נפלא הדין מהשופט שבערים, ומורה לו לעלות אל המקום אשר יבחר ה', כדי לפשוט את הדין המסופק מפי השופטים הנמצאים שם (י"ז, ח-יג). בין שתי פרשיות אלה נמצאות פרשיות העוסקות בנושא אחר לגמרי - איסורי אשרה ומצבה, איסור הקרבת בעל מום ועונשם של עובדי עבודה זרה. מקומן המתאים של פרשיות אלה ברור: בפרק י"ג עוסק משה בעונשם של המסיתים לעבוד עבודה זרה - נביא ומסית, וכן בעונשה של עיר הנידחת ומדיחיה. פרשיות אלו מקבילות בביטויים רבים לפרשת עונשם של עובדי עבודה זרה. בפרשת המסיתים לעבודה זרה:

כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא או חֵלֶם חֵלֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת או מוֹפֵת... וְהִנְבִּיא הֵהוּא או חֵלֶם הַחֵלֹם הֵהוּא יוֹמֵת כִּי דָבַר סָרָה עַל ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם... וּבְעֵרַת הָרָע מִקִּרְבְּךָ. כִּי יִסִּיתְךָ אַחִיד בֶּן אִמֶּךָ... בְּסִתְרֵךְ לֵאמֹר גִּלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתָ אֶתָּה וְאֲבֹתֶיךָ... כִּי הִרְגַּתְהוּ וְהִרְגִנוּ יָדְךָ תִּהְיֶה בּוֹ בְּרָאוֹנוֹהָ לְהַמִּיתוֹ וְיָד כֹּל הָעָם בְּאַחֲרָנָה. וּסְקַלְתוּ בְּאֲבָנִים וְמָת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֶךָ מֵעַל ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים. וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וִירָאוּן וְלֹא יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כְּדָבַר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבְּךָ. כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עִרְיָךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְשִׁבְתְּךָ שָׁם לֵאמֹר. יָצְאוּ אֲנִישֵׁים בְּנֵי בְלִיעֵל מִקִּרְבְּךָ וַיִּדְיָחוּ אֶת יִשְׂבִּי עִירָם לֵאמֹר גִּלְכָה וְנַעֲבֹדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יִדְעָתֶם. וְדַרְשֵׁת וְחִקְרַת וְשִׁאלַת הֵיטֵב וְהִנֵּה אָמַת נָכוֹן הַדָּבָר נַעֲשֵׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבְּךָ. הִכָּה תִכָּה אֶת יִשְׂבִּי הָעִיר הַהוּא לְפִי חֶרֶב...

(י"ג, ב-ט).

בפרשת עונש עובדי עבודה זרה:

כִּי יִמָּצָא בְּקִרְבְּךָ בְּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אִישׁ או אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרָע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לְעֵבֵר בְּרִיתוֹ. וַיִּלְךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים... וְהִגִּד לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדַרְשֵׁת הֵיטֵב וְהִנֵּה אָמַת נָכוֹן הַדָּבָר נַעֲשֵׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל. וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא או אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא... וּסְקַלְתֶם בְּאֲבָנִים וְמָתוּ. עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים או

10. ראה: נ' ליבוביץ, עיונים בספר דברים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 179-195. וראה בהרחבה: א' סמט, עיונים בפרשות השבוע ב, ירושלים תשס"ב, עמ' 376-378.

פרשיות שאינן במקומן בנאום המצוות

שְׁלֹשָׁה עֲדִים יוֹמֵת הַמֵּת לֹא יוֹמֵת עַל פִּי עֵד אֶחָד. יָד הַעֲדִים תִּהְיֶה בּוֹ בְּרֵאשֶׁנָּה לְהַמִּיתוֹ וְיָד כָּל הָעַם בְּאַחֲרֹנָה וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבְּךָ
(י"ז, ב-ז).

מסברה נראה שבראש הפרשה ראוי לעמוד המקרה הבסיסי והפשוט של אדם יחיד העובד עבודה זרה, ורק לאחר מכן ראויים להופיע המקרים המיוחדים שבהם עוסק פרק י"ג. לאור זה נראה, שמקומה המתאים של פרשת עונשם של עובדי עבודה זרה הוא בראש הפרשות הנ"ל (לפני י"ג, ב).

גם מקומה הראוי של פרשת איסורי אשרה ומצבה וזביחת בעל מום ברור. בסוף פרק י"ב (כט-לא) מזהירה התורה מפני העתקת דרכי עבודת האלילים לעבודת ה'.¹¹ הפסוק המסכם (י"ג, א) מדגיש, שאין להוסיף או לגרוע ממה שנצטוונו בכל הנוגע לדרכי עבודת ה'. ונראה שאיסורי אשרה ומצבה וזביחת בעל מום הם הפירוט של איסורים אלו. עשיית אשרה בצד מזבח ה' או הקמת מצבה לצורך עבודתו הן עבירות על איסור לא תוסיף, וזביחת בעל מום היא עברה על איסור לא תגרע. והדבר ניכר היטב בהקבלות הלשוניות שבין הפרשיות. באיסור עבודת ה' בדרכי עבודה זרה:

לֹא תַעֲשֶׂה כֵּן לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל תּוֹעֵבֹת ה' אֲשֶׁר שָׁנֵא עָשׂוּ לְאֱלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֵת בְּנֵיהֶם וְאֵת בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לְאֱלֹהֵיהֶם. אֵת כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֲתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא תִסַּף עָלָיו וְלֹא תִגָּרַע מִמֶּנּוּ
(י"ב, ב - י"ג, א).

באיסור אשרה, מצבה ובעל מום:

לֹא תִטַּע לָךְ אֲשֶׁרָה כָּל עֵץ אֲצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַעֲשֶׂה לָךְ. וְלֹא תִקֵּים לָךְ מִצֵּבָה אֲשֶׁר שָׁנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ. לֹא תִזְבַּח לַה' אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וְשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תּוֹעֵבֹת ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא
(ט"ז, כא - י"ז, א).

מתברר אם כן, שלא רק פרשת עונשו של העובד עבודה זרה הועתקה ממקומה הראוי, אלא שיחד עמה הועתקה הפרשה הסמוכה לה מלפניה, והועברו שתיהן יחדיו למקום אחר במסגרת פרשת השופטים.

נראה שטעמה של העתקת פרשת עונשי עובדי עבודה זרה לתוך דיני השופטים, הוא הלכות המשפט המצויות בתוך פרשה זו: מצוות דרישה וחקירה - "ודרשת היטב והנה אמת נכון הדבר"; דין העדות הנדרשת - "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת לא יומת על פי עד אחד"; ואופן ביצוע גזר הדין - "יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו ויד כל העם באחרונה ובערת הרע מקרבך".

העתקת הפרשה שקדמה לה - איסור אשרה ומצבה ובעל מום - למקומה הנוכחי, הובילה להקבלות לשוניות בולטות בינה לבין פרשת דיני השופטים שלפניה:¹²

11. כפירוש רמב"ן שם. ראה ראיותיו כנגד פירושו של רש"י.

12. עמד על כך א' רופא (לעיל, הערה 9), עמ' 61, 164.

שפטים ושטרס תתן לך בכל שערך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק. לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים. צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיך נתן לך.

לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך אשר תעשה לך. ולא תקים לך מצבה אשר שגא ה' אלהיך. לא תזבח לה' אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת ה' אלהיך הוא (ט"ז, יח - י"ז, א).

אך כמובן לא די בצליל הדומה של מילים אלו כדי להצדיק את העתקת הפרשה. נראה שהמגמה של התורה בקישור בין הפרשיות היא להקביל בין האיסורים החמורים הנוגעים לעיוות בדרכי עבודת ה', איסורים המוגדרים כ"תועבת ה' אשר שגא", לבין איסורי הדין באופנים שונים.¹³ כנגד התופעה של הקפדה על דרכי עבודת ה' כשבצדה הזנחת חוקי המוסר ומשפט הצדק, יוצאים נביאי ישראל רבות.¹⁴ ונראה שכדי להתמודד עם תופעה זו מצמידה התורה את איסורי העיוות בעבודת ה' לאיסורי הטיית המשפט.¹⁵

ראיה לביאור זה אפשר להביא מהמשך נאום המצוות.

לקראת סוף הנאום מובא איסור עיוות מידות ומשקלות:

לא יהיה לך בקיסך אבן ואבן גדולה וקטנה. לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. אבן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען ימיר על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך. כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה כל עשה ענל (כ"ה, יב-טז).

גם פרשה זו אינה במקומה הראוי - יחד עם שאר איסורי פגיעה בממון חברו (כ"ד, י-טו) הבאים לפרט את הדיבר "לא תגנב". היא מופיעה רק לאחר המצוות הנוגעות

13. ביטוי לתפיסה זו ניתן למצוא גם בדברי המדרש: "שופטים ושטרס - א"ר אחא בא וראה: שש מעלות היו לכסאו של שלמה, שגא' שש מעלות לכסא, ובפרשה הזו כתובים ששה דברים לא תעשה. ואלו הן, 'לא תטה משפט', 'לא תכיר פנים', 'ולא תקח שוחד', ו'לא תטע לך אשרה', 'ולא תקים לך מצבה', 'לא תזבח לה' אלהיך', הרי ששה. והיה הכרוז עומד לפני כסאו של שלמה, כיון שהיה עולה במעלה הראשונה היה הכרוז אומ' 'לא תטה משפט', מעלה השנייה היה הכרוז אומ' 'לא תכיר פנים', ג' היה הכרוז אומ' 'לא תקח שוחד', ד' היה הכרוז אומ' 'לא תטע לך אשרה', ה' היה הכרוז אומ' 'לא תקים לך מצבה', ו' היה אומ' 'לא תזבח לה' אלהיך שור ושה'" (דברים רבה פרשה ה ו, מהד' ליברמן עמ' 97).

14. ראה למשל ישעיהו א', יז; עמוס ה', כא-כה; מיכה ו', ו-ח.

15. ואכן כעין טעם זה דרשו חכמינו על פרשה זו. "אמר ריש לקיש: כל המעמיד דיין שאינו הגון - כאילו נוטע אשרה בישראל, שנאמר 'שופטים ושטרס תתן לך' (דברים ט"ז, יח) וסמך ליה 'לא תטע לך אשרה כל עץ'. אמר רב אשי: ובמקום שיש תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר 'אצל מזבח ה' אלהיך'" (סנהדרין ז ע"ב).

פרשיות שאינן במקומן בנאום המצוות

למשפט (כ"ה, א-ד), הבאות לפרט את הדיבר "לא תענה ברעך עד שוא". ונראה שאכן כוונת התורה להקביל איסורים אלה, המוטלים על החנווני שבשוק, לאיסורי עיוות המשפט החמורים, המוטלים על השופט המורם מעם.¹⁶ הקבלה כזו מפורשת בתורה במקום אחר - בפרשת קדשים:

לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך
(ויקרא י"ט, טו).
לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמסורה. מאזני צדק אבני צדק איפת צדק
והין צדק יהיה לכם
(שם, לה-לו).

הביטוי שבו משתמש משה בנאומו כדי לתאר את חומרת המעשה של העוול במידות ובמשקלות, ולאור ההקבלה הנ"ל גם של העוול במשפט, הוא - "כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה כל עשה עול" (כ"ה, טז). וזאת בדומה לביטוי הנזכר בעניין העיוות בדרכי עבודת ה' - "כי תועבת ה' אלהיך הוא" (י"ז, א).

ג. פרשת עד זומם

בין פרשת רוצח לפרשיות המלחמה,¹⁷ מבדילה פרשת עד זומם (י"ט, טו-כא). מקומה המתאים הוא כמובן בפירוט של הדיבר "לא תענה ברעך עד שוא", קודם לפרשת המשפט המציגה את דין המלקות (כ"ה, א-ד). דבר זה ניכר גם בביטויים המשותפים לשתי הפרשיות.¹⁸
בפרשת עד זומם:

פי יקום עד חמס באיש לענות בו סרה. ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה'
לפני הפהנים והשפטים אשר יהיו בימים ההם. ודרשו השפטים היטב והנה עד שקר
העד שקר ענה באחיו. ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ובערת הרע מקרבך
(י"ט, טז-יז).

בדין המלקות:

פי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום והצדיקו את הצדיק והרשיעו את
הרשע. והיה אם בן הכות הרשע והפילו השפט והכהו לפניו כדי רשעתו במספר
(כ"ה, א-ב).

יחד עם פרשת עד זומם, מבדילה בין הפרשיות המפרטות את האיסור "לא תרצח" פרשת איסור הסגת גבול (י"ט, יד). פרשת הסגת גבול מפרטת את הדיבר "לא תגנב",

16. באשר למצוות ייבום ופרשת בושת המבדילות בין פרשת המשפט לפרשת משקלות, ראה להלן בסעיף ד.
17. המפרטות כאמור את הדיבר "לא תרצח".
18. ומכאן סיוע לדברי חז"ל, מכות ב ע"ב, הדורשים את פרשת המלקות כמתייחסת לעדים זוממים.

ומקומה המתאים הוא אפוא לפני פרשת עד זומם. ואם כן לפנינו תופעה דומה לדוגמה הקודמת, דין עונשי עובדי עבודה זרה, שיחד אתה הועתקה ממקומה גם הפרשה הסמוכה לה מלפניה.

נראה שטעם הצבת פרשת עד זומם במסגרת דיני הרוצח, הוא ללמדנו שניתן לרצוח אף על ידי עדות שקר, וכדברי הכתוב: "ארור לקח שחד להכות נפש דם נקי ואמר כל העם אמן" (כ"ז, כה).¹⁹

באשר לפרשת הסגת גבול, שנעתקה ממקומה יחד עם פרשת עד זומם, גם במקרה זה²⁰ ישנה הקבלה לשונית בין פרשה זו לפרשת רוצח, שאליה הוסמכה:

וְלֹא יִשְׁפֹּךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה עִלְיָךְ דָּמִים (י"ט, י).
 לֹא תִסֵּיג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר גְּבֻלוֹ רֵאשֹׁנִים בְּנַחֲלֶתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ (שם, יד).

ונראה שכוונת התורה בהצמדת האיסור להעמידו כנגד האמור לפניו, בפרשת רוצח בשגגה:²¹

שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לְךָ בְּתוֹךְ אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ... וְאִם יִרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לְתַת לְאַבְרָהָם. כִּי תִשְׁמַר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אֶנְכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ וְלִלְכֹת בְּדַרְכָּיו כָּל הַיָּמִים וְיִסְפַּת לְךָ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה (י"ט, ב-ט).

ומגמתה של התורה בהעמדה זו להתריע בפני היחיד ולומר לו: ה' יכול להרחיב גבולך כרצונו, "כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו",²² אך אתה, היחיד, לא תעשה כן על חשבון חברך - "לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשנים". לומר לך שהמסיג גבול רעהו, לא רק על איסור גזל עבר, אלא יש במעשהו התנשאות כנגד ה' אשר לו הארץ.

ד. פרשת ייבום ודין בושח

פרשת ייבום (כ"ה, ה-) צמודה לפרשת דין מלקות העוסקת בדיני המשפט, ולאחריה בסמוך לה פרשת דין בושח (כ"ה, יא-יב). על ידי זה מפרידות שתיהן בין פרשת המשפט לבין פרשת מידות ומשקלות, שכאמור²³ מופיעה כאן כדי להקבילה לפרשת המשפט. המקום המתאים לפרשת ייבום הוא במסגרת פרשיות המשפחה בפרק כ"ב.

19. "לפי דעת רבים - שהוא הדיין. ולפי דעתי - שהוא עד שקר" (ראב"ע שם).
 20. בדומה לאיסורי אשרה ומצבה, ואיסור הקרבת בעל מום.
 21. על ההקבלה הלשונית בין הפרשיות עמד א' רופא (לעיל, הערה 9) עמ' 165.
 22. רש"י בראשית א', א, על פי ירמיהו כ"ז, ה.
 23. בסוף סעיף ב לעיל.

פרשיות שאינן במקומן בנאום המצוות

פרט לקשר הענייני, ניתן למצוא גם הקבלות לשוניות בין פרשה זו לפרשת מוציא שם רע.

בפרשת מוציא שם רע:

כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנָאָה... וְלָקַח אָבִי הַנֶּעֱרָר וְאָמַר וְהוֹצִיאוּ אֶת בְּתוּלֵי הַנֶּעֱרָר אֶל זִקְנֵי הָעִיר הַשְּׁעָרָה. וְאָמַר אָבִי הַנֶּעֱרָר אֶל הַזִּקְנִים אֶת בְּתִי נָתַתִּי לְאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וּשְׂנָאָה... וְלָקַחוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהוּא אֶת הָאִישׁ וַיִּסְרוּ אֹתוֹ (כ"ב, יג-ט).

בפרשת ייבום וחליצה:

וְאִם לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ לְקַחֵת אֶת יְבִמְתּוֹ וְעַלְתָּה יְבִמְתּוֹ הַשְּׁעָרָה אֶל הַזִּקְנִים וְאָמְרָה מֵאֵן יְבָמִי לְהָקִים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יְבָמִי. וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וְדָבְרוּ אֵלָיו וְעָמַד וְאָמַר לֹא חָפְצָתִי לְקַחְתָּה (כ"ה, ה-י).

נראה שהסמכת פרשת בושת לפרשת ייבום באה כדי להקבילן הקבלה ניגודית. הדבר ניכר בלשוניות דומים בפתיחת שתי הפרשות:

"כי ינצו אנשים יחדו איש ואחירו" (כ"ה, יא), לעומת "כי ישבו אחים יחדו" (שם, ה). וניכר שאין מדובר כאן רק בהסמכת הפרשיות, אלא בלשון מיוחדת שנוקטת התורה בפרשת בושת כדי להקבילה לפרשת חליצה. שהרי הלשון "אנשים יחדו איש ואחירו" אינה לשון המתאימה לתיאור מריבה בין אנשים, ולכן נראה שהשימוש בלשון זו נועד לצורך ההקבלה בין הפרשיות.

בפרשת ייבום מצווה התורה את אשת המת לבזות בפני הזקנים את היבם, שפוגע באישה המת בכך שאינו מקים לו שם:

וּנְגַשָּׁה יְבִמְתּוֹ אֵלָיו לְעִינֵי הַזִּקְנִים וְחָלְצָה נַעְלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ וְזָרְקָה בְּפָנָיו וְעִנְתָּה וְאָמְרָה כִּכָּהֵן יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אָחִיו (שם, ט).

מסמיכה לכך התורה את פרשת בושת, שבה שוללת התורה את התערבותה של האישה, המבזה את יריבו של בעלה באופן שאינו ראוי:

וְקָרְבָה אִשְׁתְּ הָאָחִיד לְהַצִּיל אֶת אִשְׁתּוֹ מִיַּד מְכַהוֹ וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהִחֲזִיקָה בְּמַבְשָׁיו. וְקָצְתָה אֶת כַּפָּה (שם, יא-יב).

ונראה שהעמדת שתי פרשיות אלו במקום זה נובעת מאותו עניין. פרשת המלקות באה להדגיש שעל השופט להיזהר שלא יעבור על מכסת המלקות שראוי לה הנידון ובכך יביישו ברבים: "ארבעים יכנו לא יסיף פן יסיף להכתו על אלה מכה רבה ונקלה אחיך לעיניך" (כ"ה, ג).²⁴ ולכן מצמידה התורה לפרשה זו את פרשת ייבום, שבה מצווה התורה את האישה לגרום לקלונו של היבם לעיני הזקנים, בעקבות העוול

24. על הקבלה עניינית זו עמד א' רופא (לעיל, הערה 9), עמ' 168.

שהוא עושה לאחיו.²⁵ לצד המצווה על השופט להיזהר מפני המטת קלון על הנידון בפרשת המלקות, מציבה התורה מקרה שבו על בית הדין להיות שותף בפעולת המטת קלון על אדם שמחמת צרות עינו ראוי לכך, בפרשת חליצה.

ה. מקרא ביכורים וידוי מעשרות

המצוות החותמות את נאום המצוות הן מצוות מקרא ביכורים ומצוות וידוי מעשרות (כ"ו, א-טו). מקומה המתאים של מצוות וידוי מעשרות הוא ברור - במסגרת פרשת המעשר (י"ד).
בפרשת המעשר:

מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההוא והנחת בשעריך. ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו למען יברכה ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה (י"ד, כח-כט).

בפרשת וידוי מעשרות:

כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו (כ"ו, יב).

ונראה ששם גם מקומה של פרשת מקרא ביכורים, הקשורה בתוכנה ובלשונה לפרשת המעשר.
בפרשת המעשר:

ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר בחר ה' אלהיך בו. ונתתה הכסף בכל אשר תאנה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם לפני ה' אלהיך ושמתה אתה וביתך. והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו כי אין לו חלק ונחלה עמך (י"ד, כה-כז).

בפרשת מקרא ביכורים:

25. ישנן מספר דוגמות של מצוות בתורה שבצדן באה קביעה שבמקרים אחרים אין לנהוג על פי מצווה זו. בצד האיסור להשתעבד בעבד עברי - "לא תעבד בו עבדת עבד... לא ימכרו ממכרת עבד" (ויקרא כ"ה, לט-מב), נזכר ההיתר להשתעבד בעבד מאומות העולם - "ועבדך ואמתך אשר יהיו לך מאת הגוים אשר סביבתיכם מהם תקנו... לעלם בהם תעבדו" (שם, מד-מו). בצד האיסור לנגוש אדם מישראל בשנה השביעית (ט"ו, ב) והאיסור להלוות בריבית לישראל (כ"ג, כ), מופיע ההיתר לעשות כן לנכרי (ט"ו, ג; כ"ג, כא). בצד איסור שעטנז מופיעה מצוות ציצית (כ"ב, יא-יב; לדעת בית הלל שסמיכות זו באה להתיר כלאיים בציצית - עדויות פ"ד מ"י, וראה מדרש תנאים לדברים שם). ועיין ספרי דברים פסקא רלג, מהד' פינקלשטיין עמ' 265-266, שם עומדים חכמינו על תופעה דומה ביחס למצוות שהתורה לא הסמיכה אותן זו לזו. אמנם דוגמות אלו מתייחסות להיתרו של האיסור המסוים, ובהסמכת דין חליצה לדין מלקות מדובר על טעם כללי של איסור הוספת מלקות מעבר לנדרש כדי למנוע קלונו של אדם מישראל, שכנגדו אומרת התורה שיש מקרים שבהם ישנה מצווה לגרום לקלונו.

פרשיות שאינן במקומן בנאום המצוות

וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם... וְשִׁמַּחְתָּ בְּכֹל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ אֶתֶּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ (כ"ו, א-יא).

המיוחד שבשתי מצוות אלה הוא שהן כוללות דיבור ואמירה לפני ה', שתוכנם הוא היחסים ההדדיים שבין האדם מישראל לה'. במקרא ביכורים האדם מעיד על החסדים שעשה ה' עם ישראל, מעת היות אבינו ארמי אובד, דרך יציאת מצרים והביאה לארץ, ועד שעה זו שבה זוכה האדם מישראל לברכת יבול אדמתו; וכהודאה על חסדים אלו הוא מביא לפני ה' את ביכורי אדמתו - "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה'" (כ"ו, י). בווידוי מעשרות הסדר הפוך. האדם מעיד על עצמו שעשה ככל מצוות ה', וכתגובה על כך הוא מבקש מה' שישקיף על עמו לטובה ויברך את פרי אדמתם - "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" (שם, טו).

נראה שהעקת שתי מצוות אלו ממקומן מגמתה להצמידן לפרשה החותמת את נאום המצוות:

היום הזה ה' אֱלֹהֶיךָ מְצַוֶּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֵת הַמִּשְׁפָּטִים וְשִׁמַּחְתָּ וְעִשִּׂיתָ אוֹתָם בְּכֹל לְבָבְךָ וּבְכֹל נַפְשְׁךָ. אֵת ה' הָאֱמֹרֶת הַיּוֹם לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וְלִלְכֹת בְּדַרְכָּיו וּלְשַׁמֵּר חֻקָּיו וּמִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וּלְשַׁמֵּעַ בְּקוֹלוֹ. וְה' הָאֱמִירֶךָ הַיּוֹם לְהִיּוֹת לּוֹ לְעַם סִגְלָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לְךָ וּלְשַׁמֵּר כָּל מִצְוֹתָיו. וּלְתַתֵּךְ עֲלִיוֹן עַל כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עָשָׂה לְתַהֲלֵהּ וּלְשֵׁם וּלְתַפְאֲרַת וּלְהִיתֶךָ עִם קִדְשׁ לַה' אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר (כ"ו, טז-יט).

בפרשה זו מודגש היחס ההדדי בין הקב"ה לישראל, ובפרט במה שנוגע למצוות ה', שקיומן על ידי עם ישראל היא הדרך של ישראל להגדיל את שמו של ה' בעולם, ונתינתן לנו מיד ה' מהווה את הדרך מצדו לגדל את שמו של ישראל. כאמור, עניין זה של מערכת היחסים ההדדית שבין ישראל לה' עומד במוקד של שתי פרשיות אלו, מקרא ביכורים ווידוי מעשרות, המתייחסות במפורש לקיום מצוות ה' כתודתנו לחסדיו, וכן לציפיית ישראל לחסדיו עקב קיומם את מצוותיו. לכן העמידה התורה אותן בסופו של נאום המצוות, בצמוד לחתימה זו.